

MYDŁO (63) sb n

sg N mydło (11). ◇ G mydła (26). ◇ A mydło (8). ◇ I mydłem (17); -em (1), -(e)m (16). ◇ pl A Mydły (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (cztery z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. Substancja stała lub płynna wytwarzana z popiołu (ługu), łoju, wapna, soli, ewentualnie przyprawiana środkami wonnymi, służąca do mycia, usuwania plam; także w lecznictwie jako środek odmiękczający; smigma a. smegma Mymer¹, BartBydż, Mącz, Calep, Cn; sapo Mącz, Calep, Cn; *Mattiaca pila* Cn (62) : Mymer¹ 36v; BartBydż 144b; á kęs mydła iako palecz w oleiu skoczkwym omoczyć y wethknać w zadek też działa odmięczenie. *FalZioł* I 62d; MYdło zagrzewa/ czyfici/ ociera/ miękczy/ rofpułzcza/ Wrzody j bolączkhi pod nim sie zbieraią/ otoki miękczi *FalZioł* I 142b; pomazuy trochę łukno mydłem: zmazane, A każda makuła z ginie. *FalZioł* II 20a; mąki ięczmienney/ krochmalu/ białek dobrze vbity z iaią świeżego [...] zmiełzay łpołem á po czyni iabłufzka, wfułz ie dobrze A vmyway sie niemi wniałto mydła. *FalZioł* II 20b; ten proch zmiełzac zmydłem/ á tem pomazować liłzaie y infze nieczyłthości nie przyrodzone z ciała łpądza. *FalZioł* III 41b; Wezmi ługu z ktorego mydło czynią *FalZioł* V 93, +5a, I 142b, 143a, II 20a, III 31b (15); *LibMal* 1544/91v; *KochZuz* A2v; I Eden dzieci chciał strążyć/ co gówną zbieraiy/ Do kołzykow ná mydło/ po rynku biegaiy. *RejFig* Aa6, Cc5 [2 r.]; Przynieście mi oleyki y mydło/ a zámknicie drzwi v ładu/ ábych się zmyła. *BibRadz Dan* 13/17; *Mącz* 368b, 397d; *SienLek* 134; *Górndworz* C6; Prožno sie trzełz mydłem s łolą/ Ieśli cie niecnoty bolą. *RejZwierc* 237v, 235; *BudBib Ier* 2/22; *Calep* 945a, 986a.

[W tekście dziecinnej wyliczanki: Abiecałdo łniadł pies ładło/ mátká mydło/ oćiec łfydło/ wlał ná połkę/ łniadł gomołkę. *Wokabul* 1539 X2].

Wyrażenia: [»mydło białe«: tho będzieł miał lutrowáne mydło białe iáko owo nieprzyprawne z Dámáłzku/ co iácy białe bywa *SienHerb* 565b, 567a, 568a.

»mydło czarne«: Chcełzi też twarde mydło czarne mieć *SienHerb* 568a, 77b].

»czopek z mydła« (6): *FalZioł* I 142d, V 19b; Albo przynamniéy czopek z mydła álbo z łlonin/ álbo z łoli iáfnéy w zadek wprawić dla odwilżenia/ y tudziełz dla przepułzczenia. *SienLek* 139v, 168v [2 r.], 173v.

[»mydło piżmowe«: Mydła białego á wonnego/ Piżmowego przyprawá *SienHerb* 568a, 567a.

»mydło sukienicze«: weźmi mydła łukienicze/s ktorym łoluią łzaty łplugáwione ileć trzeba *SienHerb* 568b].

»sztuka mydła« (1): Tham thełz łtego łpidwálka wyła sthuką mydła weneckiego *LibMal* 1544/91v.

»tablica mydła« (1): Item wlyublynye tabliczą mydła y czapką vkradł *LibMal* 1545/95.

[»mydło wonne«: Iełzcze lekka á tania przyprawá/ Mydła wonnego *SienHerb* 567a, 568a, b].

Zestawienia: »mydło barskie« [szyk 3 : 3] (6): Takiełz też rzodkiew náłkrobana iako miazga, z mydłem barzkim albo z greckiem á z gorzałką [...] y thak przez trzy godziny na żywocie dierzana/ czyni łtolcze wodne *FalZioł* V 84, V 109; *SienLek* 61, 149, 170v; Iełfiżec ná dułzy bydło/ Nie pomożec barłkie mydło. *RejZwierc* 237v.

[»mydło damasceńskie, z Damaszku«: ále fie máią wzyftki [*wonie*] zgádzác [...] iáko bywa w mydle Dámálcéńfkim przypráwnym/ że żadney woniey przed drugą rozeznác niemożelz. *SienHerb* 566a; Mydlá Piżmowego co ie Dámálcéńfkim zową przypráwá *SienHerb* 567a, 565a, b].

»mydło greckie« (3): Potym wezmi mydlá greckiego za grofz *FalZioł* V 75, V 84; Albo weźmi Iáłowcowych iágód garść [...] przyłóž mydlá Greckiégo/ iáko zá kwartnik [...] przed ciepłem fye námázuy. *SienLek* 149.

[»mydło neapolitańskie«: Mydlá rzadkiego Neápolitáńfkiego czynienie: Weźmi ofstrego kałku fu ípotrzeb/ Popiołu dębowego 2. części/ od wapná Zywego popiołu 1. część [...] łoyu Ieleniego przetopionego *SienHerb* 567a].

»mydło (aptekarskie a. z apteki) ktore zową sapo« (4): Też proch paluchowego korzenia z mydłem ktore zową łapo [z mydłem czarnym *SienHerb* 77b]/ w aptecze rośpuřczony albo ítluczony/ fiřtułę zařtanawia *FalZioł* I 63b; Też kto ma fiřtułę ieřt dobra z mařtyką/ z mydłem aptekarřkiem zmieřzane kthore zową Sapo *FalZioł* III 4a, I 126c, 130c.

»mydło weneckie« [szyk 8 : 2] (10): Czopki z mydlá działác z weneckie⁸⁰ á do zadku wetknąc/ trzewa miękchzy *FalZioł* I 142d; Thež auripigment zmieřzay z mydłem weneckiem/ á pocieray fleki na cieie albo liřzaie/ zginą od tego. *FalZioł* III 41a, I 142d [2 r.], III 39d, V 71, 117, 117v [2 r.]; *LibMal* 1544/91v.

W przen (2) :

Zwroty: »mydlá umykać« = *uciekać w popłochu* (1): káždy [z *chłopiát dworskich*] ná wojnę woła choć wići nye będzye/ káždy rozbada choć bez ofstrog/ [...] á yeřliby fie řnadź wynorzył [człowiek pocziwy]/ thák yáko záyác przed chárty ogoná/ ták on przed nimi mydlá muřiałby vmykác. *GliczKsiąž* H7v.

»uwieźć mydlá; [ledwo mydło uwieźć]« = *uciekać w popłochu* (1): Corripere se intro, Wpáć w dom/ vwieść [!] mydlá. *Mqcz* 346b; [Sláchtá y Pánowie Sendomirřcy [...] Ruřfakow [...] zářkoczywřzy znáczną porázką pogromili/ pobili [...] ták iž Swarno z Ruřfaki/ y Woyřiełk z Litwą/ ledwo mydło vwieźli/ y obozow odefli. *StryjKron* 341, 646 (*Linde*)].

2. *n-pers* (1) : Yakom ya Clymka y voczyecha mydlj Cmyothowycze okthore mya proboscz borzackj poszyva tedym ye szbył *ZapWar* 1523 nr 2289.

AK